

Fodorné Nagy Sarolta:¹

Az egyháztörténet tanításának jelentősége és módja

Significance and ways of teaching Church history

Church history brings up pictures from the past in order to help win in the present, so „to make ready a people prepared for the Lord” (Luk 1,17). Keeping that in mind we can teach Church history in a.) linear time surveys b.) point-like stories of paragons c.) value orientations d.) pointing on to the mystery of the church. Surveys are proper for youth and adults, episodes and examples on life-values can be used even with small children. Difficulties: our prejudice that teaching Church history is difficult; lack of sources partly due to the battle-filled past of the Hungarian Reformed Church; much reading is required in order to find proper stories not only data; one must use more than one resource for self-control. Ways of teaching: We can begin „in medias res” with a special interesting story from the person’s life to be introduced, asking: who was it?; we can raise questions around a known information. We can use these old stories as illustrations on the truth of a Biblical text. We can analyze sources. Using visual aid is vital. Polemic discussions are also good to keep attention awake. Any way we choose, we must teach enthusiastically, in an adventure-like spirit, not in a boring way. Church history is part of our identity. The article gives some illustrations on these statements.

Keywords: church history, teaching, Calvinism, paragon, longitudinal and cross section.

„A magyar kálvinizmusra még sok teendő vár: Ébren kell tartania azt a virtust, mely tudja teljesíteni kötelességét egyszerűen, elismerés nélkül, tudja megtagadni önmagát Istenért és hazáért.”

(Pruzinszky Pál)

---

¹ Dr. Fodorné dr. habil. Nagy Sarolta, református lelkész, egyetemi tanár – SRTA, Sárospatak. sarolta.fn@gmail.com.

Mi értelme az egyháztörténet tanításának? – kérdezi diák és tanár egyaránt. Tanítjuk, tanuljuk, mert *kell*, mert *tananyag*, s ezzel hatástalanná is tesszük, mert nem hevíti át szavainkat a belső meggyőződés, hogy ez jó és hasznos. Nem újkeletű ez a vonakodás. Makkai Sándor már 1916-ban leírja, hogy az egyháztörténetet unja a diák, (mert, és) unja a tanár, (mert, és) unalmasak az egyháztörténeti tankönyveink. „A mi elemi iskolai egyháztörténeti tankönyveink bámulatos versenyre keltek abban, hogy minél vázaltszerűbben, szárazabban, sőt ridegebben pergessenek le egy csomó csodás és mindennapi tény a gyermek álmosan vibráló szeme előtt, melyek közt zsinatok, pápák, hitcikkek, királyok, császárok, vallásügyi törvények, egyházi szervezetek, csaták képei hemperegnek egymáson keresztül gyilkos évszámok és kimondhatatlan helységnevek merev határcölöpei között.”² Pedig az egyháztörténet tanítása/tanulása érdekfeszítő is lehetne, hiszen az egyház történelme érdekfeszítő, s mert benne ró-lunk van szó (nemcsak őseinkről).

Az elfogultsággal nem vádolható Pruzsinszky Pál, akinek szavait mottóként idézzük fentebb, kívülről jött a református egyházba. Mondhatjuk, „igazán tudja, mit beszél.” Római katolikusnak született, egyetemista korában belépett a piarista rendbe (1882). Több évi tatabányai és budapesti gimnáziumi tanárság után reformátussá vált. Gimnáziumi tanári éveit sokat foglalkozott Kálvin korával.³ Minden bizonnyal ennek is köszönhető, hogy 1890-ben kilépett a rendből, és reformátussá lett.⁴ Előbb bölcsészdoktori címet szerzett, majd lelkesítő vizsgát is tett. A budapesti református teológia egyháztörténeti tanszékének lett a tanára. A genfi egyetem, majd a montpellier-i fakultás díszdoktorává választotta. Idén 155 éve született Ungváron. Témánk kapcsán hatványozottan érdemes szavaira figyelni: „A magyar kálvinizmusra még sok teendő vár. Ébren kell tartania azt a virtust, mely tudja teljesíteni kötelességét egyszerűen, elismerés nélkül, tudja megtagadni önmagát Istenért és hazáért.” Az egyháztörténet kiváló eszköz arra, hogy azt a virtust ébren tartsuk, amely áldozatot tud hozni önzetlenül, Isten dicsőségére és népünk javára. Olyan kort élünk, amelyben a fent idézett „kálvinista virtus” megtartó erővé válhat, éppen a kálvinizmus lényegét jelentő Ige erejénél fogva. Vagy ez, vagy más sem!

Az egyháztörténet tanításának jelentősége: győzni tanít

Ezékiel próféta szavai intenek, amelyek a Bibliaolvasó Kalauz alapján éppen az ötvenedik éves ünnep napjára jutottak. Eszerint a reformáció napi igéi között olvassuk: „Mint rókák a romok közt, olyanokká lettek prófétáid, oh Izráel! Nem hágtatok fel a törésekhez,

² MAKKAI Sándor: Egyháztörténelem a népiskolában. In: *Az ÚT*, 1916. 46.

³ PRUZSINSZKY Pál: Kálvin János életrajz a reformátor születésének négy százados évfordulója alkalmából. A Magyar Református Egyház Kiadása, Pápa, 1909. Előszó.

⁴ ZOVÁNYI Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. 3. kiad. Szerk. Ladányi Sándor. Magyarországi Ref. Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1977. 490.

nem falaztatok falat Izráel háza körül, hogy megállhassatok a harcban az Úrnak napján.” (Ez 13,5-6) Múlt, jelen és jövő (tehát egyháztörténelem) együtt rajzolódik ki a próféta szavaiban. Ezékiel int, hogy az egyház „belemelegedhet” a romok közötti életbe, berendezkedhet a romok között, mint a rókák („sakálok”!). A romok között csak a rókák érzik jól magukat. A prófétáknak – az egyháznak – az a küldetése, hogy a résre álljon, a rést megépítse, és az Úr harcára készítse fel az ő népét! Az egyháztörténet tanításának jelentőségét jórészt éppen ebben ragadhatjuk meg: az egyház eszkatológiai harcára való felkészítésben. Ez a harc nemcsak a jövőben zajlik, hanem már a jelenben is. Azzal, hogy Jézus „átment ebből a világból az Atyához” (Jn 13,1) – nemcsak „elment a minden élők útján,” hanem az Atyához ment, és a jobbára ült –, egy új korszak kezdődött. Erre a korszakra a küzdelem jellemző, amely eszkalálódik az idő múlásával ama napokig, amelyekről Jézus intőleg beszélt tanítványainak (Mt 24).

Az egyháztörténet győzni tanít. Képet ad a múltból, de nem öncélúan, hanem azért, hogy üdvösséges győzelemre segítsen. Ezt teszi a.) lineáris-idői áttekintéssel b.) pontszerűen, példákkal c.) értékelvi állásfoglalással d.) az egyház misztériumának felmutatásával.

a.) Idői hosszmetesz

Az egyháztörténet tanítása: történelem felülnézetből. Amikor egyháztörténetet tanítunk, összefüggéseket tárunk fel térben és időben; azokat az örökérvényű hatásokat vizsgáljuk, amelyek „legyőzik a gonoszt.” Lineáris-szekvenciális hosszmeteszben, konkrét ok-okozat folyamatban, az örök igazság felől értelmezzük az eseményeket a *hit látásával*. Ezzel a látható mögötti, a felszín alatti tényezőkre mutatunk rá. Az egyháztörténetet egyáltalán nem a győztesek írják, mint ahogy a világi történetírást szokás jellemezni. Az egyháztörténetet inkább a *mártírok írják*, akiknek imádságai az oltár alatt hangzanak a trónon ülőhöz emlékeztetés okáért: „Amikor felnyitotta az ötödik pecsétet, láttam az oltár alatt azoknak a lelkeit, akik megölettek az Isten beszédéért és a bizonyágtételért, amelyet megtartottak. És hangosan kiáltottak: Uram, te szent és igaz, meddig nem ítélsz még, és nem állsz bosszút vérünkért a föld lakóin? Akkor mindegyiküknek fehér ruhát adtak, és azt mondták nekik, hogy még egy rövid ideig nyugodjanak, amíg teljes nem lesz szolgatársaiknak és testvéreiknek a száma, akiket ugyanúgy megölnék, mint őket.” (Jel 6,9–11) Az egyháztörténet rámutat arra, hogy Isten munkálkodik az ő népéért – s ezen keresztül országának eljöveteleért! Akkor is, amikor szenvedni engedi, akkor is, amikor ítéli. A történelem valójában egyháztörténelem, amelyben Isten az ő jövődjét munkálja, és az övéiért küzd.

Az idői hosszmetesz része a *bibliai történelem* is, ezért vessünk egy pillantást erre is témánk megalapozásához. A bibliai történelem Izrael „*egyháztörténete*”, egyúttal *kijelentés-történet*, ekként *szent történelem*. Az Ige útját mutatja: Ige (intés vagy ígélet) → cselekvés/történés → beteljesülés (büntetés vagy szabadítás) → okulás, tanulás. Eközben a próféták ajkán a távoli messiási jövődölések is hangzottak, mint aki úton van, közeledik.

Az ószövetség embere a múltból táplálkozó, de jövőbe vetülő tekintettel élt. E folyamatnak szép summáját tárja fel a Zsidókhoz írt levél 11. fejezete, amely arról tesz bizonyosságot, hogy a hit embereié a jövő, ellenben *mellékszereplők*ké válnak azok, akik *nem a hitből élnek* (pl. Kain, Ézsau). A jövő azoké, akik bíznak Isten ígéreteiben. „Akik az Úrban bíznak, olyanok, mint a Sion hegye, amely nem inog meg, hanem örökké megáll.” (Zsolt 125,1) Az újszövetségi gyülekezet az ószövetségi prófétai iratok tükrében ismerhette föl Jézusban a megígért Szabadítót, és tudta értelmezni önmagát és küldetését. A nagypénteki és húsvéti tapasztalással gazdagodva megértette, hogy Isten jövője készül, mégpedig győzelmek és véradózatok árán, ellenállhatatlanul. A Zsidókhoz írt levél azért sorolja fel a történelmi hősokeket, hogy végül emlékeztessen: a győzelem hit által lehetséges, mégpedig olyan hit által, amely mindent egy lapra tesz föl. „Hit által országokat győztek le, ... mások pedig megcsúfoltatások és megostoroztatások próbáját állták ki, sőt még bilincseket és börtönt is. Megkövezték, megégették, szétfűrészelték, karddal gyilkolták őket, juhoknak és kecskéknak bőrében bujdosnak, nélkülözve, nyomorogva, gyötrődve.” (Zsid 11,33–37) Nem igazolható a megalkuvás. Ezért bírálja Kálvin a nikodémítákat, és ezért jelentett problémát a lapsik magatartása – akik egyházi feloldozásból fejlődött ki a búcsúcédula-árusítás.

Jó, jó, mondják az ellenvetők: a Biblia Biblia, de „az egyháztörténet nem kijelentés”, kérigmatisztos értéke csekély, emiatt taníthatósága vitatott (K. Janssen, E. Sachsse).⁵ Meg kell állapítanunk, hogy ezt a szemléletet eredendően a reformáció hozta magával azzal az igényel, hogy tisztítsuk ki az egyházból a nem-bibliai tananyagot. Azért tette ezt, mert a legendák annyira átszőtték a középkori egyház tanítását, hogy már nem lehetett elkülöníteni a bibliai kijelentéstől. De egyetlen jelenség sem szakítható ki környezetéből, és önmagában nem emelhető dogmává. Miután a reformáció elvégezte szétválasztó, tisztító munkáját, és helyére került a kijelentéstörténet mint norma, helyére került az egyháztörténeti tananyag is, mint a kijelentésnek egyfajta *történelmi applikációja*. Ezek után szüremkedett vissza a katechézis tananyagába a történet, immár mint megtisztított egyháztörténet (mondhatnánk: igetörténet, és nem csupán mint „intézménytörténet”) a 18. századtól kezdve, s vált általánosan elterjedtté a 19. században. Aztán az egyháztörténet tanítás a 20. században átesett a ló túlsó oldalára, amikor Isten nyomait a történelemben kereste, Jézust, mint történeti Jézust tanította, a Szentlélekről pedig mint intelligenciáról beszélt. A történet így merült historizmusba a liberális teológia légkörében. Ezekkel a tapasztalatokkal gazdagodva, sőt céltévesztéseinkből okulva ma már nemcsak lehet, hanem nagy hálaadással akarjuk is használni az egyháztörténeti tapasztalatokat az utánunk jövő nemzedékek épülésére, és hívjuk őket „... régi törvényből harcolni tanulni”.

Isten történetben jelentette ki magát. Ezért mondja Pascal, hogy „Isten nem a filozófusok Istene, hanem Ábrahámnak, Izsáknak, Jákóbnak Istene.” Vagyis: Isten szava az emberi történet/történelem szerves része, beleszőződött népe történetébe, és vált

⁵ BOROSS Géza: *Katechetika*. Budapesti Református Teológiai Akadémia, Budapest, (é.n.). 137.

Igévé. A történet teszi konkrétta és megtapasztalhatóvá Isten szavát (lásd pl. az inkarnáció). Isten munkája a bibliai kor utáni történelemben is felismerhető. A történelemmé szövéődött történetek *ténnyé vált istentapasztalások*, amelyek az igazság erejével hatnak. Az igazság gondoskodik arról, hogy elévülhetetlen nyomot hagyjon a történelemben, s tanúi legyenek. Ilyen tanúk a „hit-őseink.” Jézus maga az igazság (Jn 14,6-7), szükségszerű, hogy a Lélek is az igazság (1Ján 5,6) legyen, és az igazságot munkálja. Az egyháztörténetben a Szentháromság Istent látjuk munkában, amint az igazság küzd a hamissággal, hazugsággal, jogsértéssel, az igazság nélküliség megannyi válfajával. A „zsarnokok semmit sem gyűlölnék annyira, mint az őket vádoló igazságot,”⁶ ezért érdekük is, hogy elhallgattassák a múlttól szóló igaz tanúságtételt. A zsarnoki lelkület az, amely megkérdőjelezi a történet tanításának értelmét. Jelszová teszi: „A múltat végképp eltörölni...” Az egyháztörténet szükségszerűen és lényegéből fakadóan kimondja az igazságot, azt, amit a világi történelem valamilyen hatalmi érdek miatt tudatosan elhallgat vagy torzít. Pl. amikor Károlyi Gáspárt, Szenczi Molnár Albertet vagy református fejedelmeinket tanítjuk, lehetetlen nem Kárpát-medencei térképet mutatni, hiszen Nagykaroly, Szenc, Gyulafehérvár és Kolozsvár éppen úgy életük része, mint Laskó, Sárospatak vagy Kassa.

Az egyháztörténet nemcsak arra mutat rá, hogy a történelem *dinamikus folyamat*, s aki megszerezte a hatalmat, el is veszítheti, hanem arra is, hogy a trónok bukása és emelkedése nem pusztán emberi erőviszonyoktól függ. Hitben járva mindig van lehetőség a képtelennek látszó fordulatra, és az újrakezdésre is. A hatalommal az bánik jól, aki sáfárol vele, nem pedig birtokolja azt. Így nyer mély történelmi értelmezést Mohács. Károlyi Gáspár 1563-ban megjelent *Két könyv* c. művében bibliai királyok történetén keresztül szűrte le olyan próféta tanulságokat, amelyeknél – a hatalmi körökbe történő – sokkal kisebb kritikáért is legalább megbélyegzés és kegyvesztettség járt. Kimondta, hogy az ország romlásának oka nem csupán a törökben keresendő, a török „csak” eszköz a magyar nép, és elsősorban a nagyurak, „fejedelmek” gonoszságainak megbüntetésére. Hozzáteesszük, hogy ezt a történelemszemléletet jórészt éppen az iskola (!) alapozta meg Károlyi Gáspár gondolkodásában, hiszen brassói tanulmányai alatt közvetve, a wittenbergi egyetemen pedig közvetlenül került Melanchton ez irányú hatása alá.

„...Hogy országunkat az törökök elvötték, jó várasinkat, várainkat elvötték és elrontották, hogy országunkat szabadon rabolják, hogy immár minden népek közt nevezetesek és útálatosok vagyunk, ez bizony történetből és az szerencse forgásából nincsen [...] Mert mint az zsidók ellen, azonképpen miellenünk az Isten fegyverközött fel és vonta reánk az ő kezívét, ő eresztette reánk az ő fegyverét, ő

---

⁶ PRUZSINSZKY Pál: *Hitünk hősei a XVI. században. A Protestáns Irodalmi Társaság Házi Kincstára.* Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiad., Budapest, 1914. 2.

támasztotta reánk az konstantinápolybéli török császárt. Mert miképpen Jeremiás mondja, hogy az Nabukodonozor Isten szolgája az zsidóknak büntetésekre, azonképpen bizony az török császár Isten szolgája az magyar nemzetiségnek büntetésére.”⁷

Tanulságos, hogy Károlyi bűnlajstromában első helyre a bálványimádás kerül, s a magyar történelmen úgy tekint végig, mint amelyben királyaink bálványimádók voltak, amikor a Szentírással ellenkezve szentekhez imádkoztak. Így hiányzik Károlyinál a Mátyás-kultusz is. Ahol az Ige megszólal, ott a hamis kultuszok lebontása, dekonstrukciója zajlik. Így válik történetkritikussá az Ige szolgája. Károlyi minden rosszat a (múltbeli és jelen) bálványimádásból eredeztet:

„Mert noha úgy tetszik minékünk, hogy nincsenek az mi országunkban bálványimádók, mindazáltal bizony sokan vadnak. Hogy pedig az királyokrul szólnunk, kik eleitől fogva Magyarországon voltak, nem találsz csak egyetlen egyet is, hogy ki istenfélő volt volna, ki az Istent félte és tisztelte volna, mind egyig bálványimádók voltak, miképpen az Izráelnek országában. [...] Az háborúságnak és szerencsétlenségnek kéváltképpen való oka volt az bálványimádás, mert mind az királ, mind az község bálvánt imádtanak. [...] A fejedelmek ha házat vagy várat rakatnak, szegény ember vérével rakják és fáradságoknak, munkájoknak jutalmát meg nem adják. Annak felette uszurassággal, álnoksággal, gazdagítják az ő tárbázokat. [...] Az fejedelmek igaz törvényt nem szolgáltatnak az szegényeknek, árváknak és özvegyeknek. [...] Az szegénynek személye útálatos, az gazdag kedves, még ha hamis is. [...] Hagyják el az fejedelmek az duska italt, részegséget, az nagy testi bátorságot, kövessenek mértékletes és józan életet. [...] az magyari urak közül ha az Isten valamelyet méltóságra felemel, csuda mely igen irigykedik az többi reája. [...] Ennek felette vagy on országban tolvajság, paráznság, hamis eskövés, hiábavaló eskövés, mely az magyarokban felette igen uralkodik. Mindezekért országunk szerencsétlen, ezért rabolja az országot az pogán török, ezért veretett el országunknak határa.”⁸

S ha ezekben korunk bűneit is felismertük, máris igazolja, hogy nem hiábavaló a múltira emlékezni.

---

⁷ KÁROLYI Gáspár: *Két könyv*. Debrecen, 1563. http://mek.niif.hu/05200/05236/html/karolyi_goncio001/karolyi_goncio001.html [2017. november 01. 11.th]

⁸ KÁROLYI G.: i. m., (1563.), részletek.

Az egyháztörténetet idői összefüggésekben – hosszmeteszben – tanítani kb. tizenkét év feletti hallgatóságnak lehet, akiknek gondolkodási formája már absztrahálásra képes, *formális operatív* gondolkodás (Piaget), vagyis már képes elvont fogalmakat megérteni, időben és térben egymástól távol eső tényezőket összefüggésbe hozni.

Biblikus-prófétai történelemszemléletet vesztett nemzedékünknek az egyháztörténet ekként való tanítása látást, hitet ad, s célt, amely összpontosít.

b.) *Pontszerű egyháztörténet-tanítás: keresztmetszeti kép, példák, jellemrajzok*

Egyháztörténetet taníthatunk úgy is, ha egy ember életét ismertetjük meg, nem csupán adatokra szorítkozva, hanem *jellemrajzot* adva róla. (Idői tényező természetesen itt is van, a hosszmeteszeti és keresztmetszeti kép közötti különbségtétel nem vegytiszta különbség.) Az epizodikus, történettanításban, jellemrajzokban, példaképben azt mutatjuk be, hogy „a jézusi életesmény egyik vagy másik vonása”⁹ hogyan öltött hősies, nagyszerű életformát emberi személyiségek életében. Azt mutatjuk be, hogy a jézusi lelkület hogyan „győzi le a világot” (Jn 16,33). Ahogy Pruzsinszky mondja: „*Semmi sem tanulságosabb, mint a krisztusi eszmék diadala.*” Mások életéből „*üdvösséges tanulságokat levonni jobb, mint szüntelen keresgélni. A keresgélő ember könnyen jut arra az eredményre, hogy ami után vágyakozik, nincsen. [Meghatározó példa nélkül a keresgélő ember könnyen arra a következtetésre jut, hogy] minden bizonytalan, nincs bizonyosság. Még az is bizonytalan, hogy minden bizonytalan.*”¹⁰ A példakép-ábrázolás alkalmas arra, hogy akár kisgyermeknek is tanítsuk az „*egyháztörténetet*,” hiszen a mikrotörténetet megértik a kicsik is. Ilyenek a mesék is a maguk műfajában. Ebben a formában *már alsó tagozatos* gyermekeknek is lehet egyháztörténetet tanítani! Törekednünk kell arra, hogy ne kiszínezett történeteket mondjunk, hanem valóságosakat, ha már egyszer egyháztörténetről beszélünk. Értelemszerűen ne történelmi regények alapján tájékozódjunk, hanem hiteles források alapján.

Minél mélyebben és elevebben tárjuk fel az adott példát, annál nagyobb *érintkezési és identifikációs felületet* kínálunk hallgatóinknak a velük való találkozásra. E találkozás lehetővé teszi, hogy akár csak próbaszerűen, rövid felvillanások erejéig is, de tanítványaink új szemszögből értelmezzék a maguk helyzetét. Felismerik az eltéréseket és egyezéseket, amelyek következtében elmélyül vagy módosul saját életideáljuk. A példákban teljes, alázatos és engedelmes odaadásra nevelődhetnek a felismert igazság iránt. Egy-egy jól bemutatott életút, jellem, példa akár egész életre meghatározó cél és vonzerő lehet tanítványaink számára. Nem celebeket és sztárokat állítunk tanítványaink elé, akik életük sikeres pontjain irigylésre méltók, de nem érdemes látni, milyen áldozatok árán, és nem érdemes látni életük folytatását sem, ha kikerülnek a reflektorfényből. A mi hőseinknek élete végére is figyelhetünk. „*Nem vad zsenik ők, nem rakoncátlan lángeszsek, látásaik nem felsőbb*

---

⁹ MAKKAI S.: i. m., (1916), 47.

¹⁰ PRUZSINSZKY P.: i. m., (1914), 1.

rangú ötletként születnek meg, hanem a felismert igazság iránt való engedelmisségben.”¹¹ Tanítványaink történelmi idők példáiból tanulhatnak helytállni, a régiek kísértései vagy bukásei segíthetnek nekik helyesen dönteni. Történelmi és hétköznapi hősokeket mutatunk be, akik küzdeni tudnak az érzékszerveinkkel föl nem fogható láthatatlanért, és nem bánják meg. Ennek a valóságnak a hallatán az ember kiegyenesedik, tartást kap,¹² és új értékrendet tanul. Közben az akadályok elvesztik végzetszerű hatalmukat.

Annyi egyházi jellegű képződménnyel szembesülnek ma már egyháztagjaink! Egyre nehezebb azonosítani, mitől református valaki. Az egyháztörténeti példák *viselkedési minták*, amelyek történelmi helyzetekben kovácsolódtak acélos jellemmé. Alig tudjuk elképzelni a nehézségeket, amelyek között elődeink jártak. Mégis volt erejük Nem ismerték a bizonytalanságot, amely bénít, és munkára képtelenné tesz, hanem érezték a bizonyosságot, a kipusztíthatatlan őserőt, mely bennük érvényesült.¹³ Célt láttak maguk előtt. Példájuk megtanít: nem az a bölcs, aki mindent megvet, mint a sztoikusok, nem is a hedonista boldog, aki a pillanatnyi élvezetnek él. Nem a lemondás az ember teendője, hanem a hódolat! Az élet célja nem is az önös érdekek életvitelszerű keresése, hanem az áldozni kész szeretet. Mikor jöttek a magyar reformátorok, a hitvallók? „Amikor sirt a föld, elerőtlenül mindenki, aki azon lakott.” (Hós 4,3) Jöttek, és nem rettegtek. Ez az az erő, amely kívánatosá válhat tanítványaink számára, és amely virtussá válik, ha alakot ölt. Drámai idökre szóló drámai példák. Az egyháztörténeti példák nyomán diákjaink kitartóbbá válhatnak, saját sorsuk és mások sorsa tekintetében felelősebbé, de végül is hősokekké. A mintákból tanítványaink összeállíthatják a maguk példaképét, és kialakíthatják életideáljukat. Gazdag egyháztörténetünkben csak néhány eset kap nyilvánosságot egyházi közbeszédünkben, pedig ha mélyebbre ásunk, kincsesbánya tárul föl előttünk: példák, amelyek a legkülönbözőbb élethelyzetekben mutathatnak utat a maiaknak – fiataloknak és idöseknek egyaránt. Alább csak néhányat idézünk föl:

Nem közismert, pedig egy ember életében nem kis vállalás, amit pl. Lorántffy Zsuzsanna és férje, I. Rákóczi György tett. Cselekedetük a mai szanaszét szabdalt családok számára milyen szép példát kínál!

Akkor még „csak” sárospataki főúri házaspárként befogadták a Zsuzsannánál 14 évvel fiatalabb féltestvért, Lorántffy Katát. Amikor Kata édesanyja, Andrásy Kata halálának közeledtét érezte, hívatta Zsuzsannát és férjét, titokban átadta nekik a lányának szánt javakat, öök pedig a sok arany- és ezüst ékszert, készpénzt valósággal kilopták a Héderváryak várából, hogy Katának megmaradjon. Ezek után Kata Sárospatakon unokaöccseivel nevelkedett 5-6 évig, az

¹¹ Vö.: RÉVÉSZ I.: Történelmi ideálok. In Diákvilág, 1916. VIII. évf. 3-4. november-december. 45.

¹² PRUZSINSZKY P.: i. m., (1914), 4.

¹³ PRUZSINSZKY P.: i. m. (1914), 19–26.

Rákóczi Ferenc (Már katolikussá nevelték anyjának, Báthori Zsófiának köszönhetően.)

↓fia

Rákóczi Ferenc, a szabadságharc vezéralakja. (Nem írta alá a háta mögött, a Károlyiak és a Habsburgok által megkötött szatmári békét, száműzetésbe került, így lett ő a „rodostói remete.”)

↓fia

Rákóczi György – a Magyar Életrajzi Lexikonban ezt olvassuk róla:

„Rákóczi György (Bécs, 1701. aug. 8. – Saint Denis, Franciaország, 1756. jún. 22. v. 23.): II. ~ Ferenc fia, a fejedelmi ág utolsó férfisarja. Apjától elszakítva Bécsben nevelték s a léha életre szoktatták. Eredeti neve helyett a *marchese della Santa Elisabetta* [Szent Erzsébet örgrófja! *Nota bene, ma Szent Erzsébet nevétől hangos Sárospatak!*] nevet kapta, apjától pedig a makovicai hercegi címet, 1726-ban Párizsba, majd onnan 1727-ben apjához Rodostóba szökött, de hamarosan visszatért Párizsba, ahol Terislaw gróf néven élt. [A Rákóczi névnek véletlenül sincs nyoma!] 1742-ben a szultán meghívására még egyszer Törökországba ment, de az erdélyi fejedelem jelöltségét nem vállalta s visszatért Franciaországba.”¹⁶

„Szent Erzsébet örgrófja, makovicai herceg, Terislaw gróf.” Nyoma sem maradt annak, hogy ő Rákóczi.

c.) Értékelvi állásfoglalás

Az elvont hitigazságokat, értékeket érthetővé tehetjük történelmi példákkal. Pl. a maradandó és mulandó értékek szemléltetésére szolgálhat Napóleon panasza:

„Napóleon, az egykori francia császár Szent Ilona szigetén így merengett: »Hiába keresek a történelemben ehhez hasonlót. Hiába keresek valamit, ami az evangéliumot megközelítené, amivel összehasonlíthatnám, vagy megfejthetném. Az én seregeim elfelejtették még életemben, miként a karthagóiak elfelejtették Hannibált. Ilyen a mi hatalmunk! ... Jézus Krisztusért ebben az órában milliók halnának meg! «”¹⁷

---

¹⁶ <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> [2017. október 21. 14.^{45h}]

¹⁷ PRUZSINSZKY P.: i. m., (1914), 5.

A hála szemléltetésére kiváló példa a *Két könyv*. Az egész mű hálából fakadó alkotás. Dobó Domokosnak íródott, amiért Károlyit szatmári várába befogadta, és ezzel megmentette a töröktől. Lám, a hála milyen maradandó remekművet hoz létre!

„Mikor az pogány törökök Szakmárba szorítottak vala, ott is nagyságod engem kegyelmesen táplált. Azután is nagyságod szárnya alá fogott, és minden jóval meglátogatott. Ha én ennyi jótéteményről elfeledkezném, méltán mondhatnának hálaadatlanoknak és hasonlatosnak az Filöp király szolgájához. De ezekről nem akarok elfeledkezni, hanem hálaadó akarok lenni. [...] ez könyvecskét nagyságodnak ajánlom és az nagyságod neve alatt bocsátom ki. Azért mívelem pedig ezt, hogy mindeneknél legyen nyilván az nagyságod jótéteményeiért való hálaadásom. [...] Vala az Filöp királynak, az Alexander atyjának egy vitézlő és szerelmes szolgája. Ezt mikor az ő ura az tengerre küldte volna, eltörék hajója, és mikoron az tengeren veszekednék és közel volna az halálhoz, láta az tengerparton egy házat. Kiáltani kezdte. Az ember, az kié az ház vala, hallá az kiáltást, oda megyen. Kivonszá az tengerből az Filöp királ szolgáját úgy mint holt elevent, megmeleggeti, ételt, italt ad néki, elbocsátja azután békével. Az ígéré magát az jótéteményért viszontag való jótéteményre. Hazamegyen az vitézlő az ő urához, megbeszéli, mint járt az tengeren, de az szegény ember jótéteményét nem beszéli meg, hanem elhallgatja, és annak felette megkéri az királytul az szegény ember házát, melybe ötet befogadta vala. Az király néki adja. Amaz kiviszi az szegény embert az házból. Nem szenvedé ezt el az ember, hanem Filöp királyhoz megyen és megbeszéli az királynak, menémő jót tött volna azzal, az ki az ő házát megkérte. Ezen felette igen megharagszik. Megadja az szegény embernek az házát, és annak felette tüzes vassal az hálaadatlan embernek ezt sütteté az homlokára: Ingratus hospes, azaz hálaadatlan vendég.”¹⁸

Az Ige életvezérlő erejére csodálkozhatunk rá, amint Lorántffy Zsuzsannát alkalmassá tette fejedelemszonyi hivatása betöltésére anélkül, hogy hivatali (fejedelemszony) elődeinek példáját láthatta volna. Példa nem volt előtte, de a Bibliát naponta olvasta. „Tanácsoddal igazgatsz engem” (Zsolt 73,4) – vallja a zsoltáros. Lorántffy Zsuzsanna élete példázza ennek igazságát. Valóban az Ige tanácsolta. Páratlan karakter. Lássuk, hogy kik után következett Lorántffy Zsuzsanna a fejedelemszonyi méltóságban:

---

¹⁸ KÁROLYI G.: i. m., (1563), Ajánlás.

Báthory Istvánné Jagelló Anna lehetett volna az első fejedelemasszony, (egyben lengyel királyné). Soha nem járt Erdélyben, és olyan rossz házasságban éltek, hogy az egész Wawelben hallhatóan kiabáltak egymással.

Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna Rudolf császár unokahúga. Négy év után elváltak. Hazament Grazba. 27 évesen zárdába vonult.

Bocskai Istvánné Hagymássy Katáról hallgat a történelem. Igaz, röviddel férje fejedelemmé választása után (1604) meghalt, s két évvel később maga Bocskai is.

Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsanna szerette férjét. Bethlen Gábor a kormányzás gondjaiba nem vonta be a feleségét, és nem igényelte a bizalmas valóságok szituációját. Ugyanakkor szabókat, hímzőasszonyokat szerzett neki, s ha felesége utazni készült, tájékoztatta a várható társadalmi eseményekről, hogy Zsuzsanna tudja, milyen ruhákat vigyen magával. A fejedelem tréfás leveleket írt, és ha beszámolt fontos döntésekről, csak felületesen tette. A fejedelem pompával vette körül Zsuzsannát, s ő élvezte a külsőségeket: a flamand kárpítókat, a sok ékszert, a külföldön vásárolt drága holmikat. Uralkodói méltóságában szívesen vonult végig az országon. Furcsa passzivitást tanúsított, mindent elfogadott, keveset kezdeményezett. Sokat betegeskedett, betegségeit rontásnak tulajdonította, kedvéért férje boszorkánypereket rendelt el. Közös gyermekeik korán meghaltak. Bethlen Gábor második felesége Brandenburgi Katalin. A lánykérés Bethlen képviselőjében Rákóczi Zsigmond tette meg. Bethlen ekkor negyvenhat éves volt, a menyasszony huszonnégy. Környezete könnyelműnek ítélte. Az ifjú asszony szerette a fényűzést, a fejedelmi udvarban táncmulatságokat, álarcosbálokat, vadászatokat szervezett.

A tizenhét többé-kevésbé szabályosan megválasztott fejedelem közül kilenc legfeljebb csak egy-két évig uralkodott, feleségükből formálisan sem lehetett fejedelemisszony, mert ennyi idő alatt nem tudtak megfelelő udvartartást kiépíteni.¹⁹

A konfirmáció ellen lázadó fiataljainknak bizony, elgondolkodtató példa lehet a fejedelmi ifjak konfirmációja. Zsigmond és György több mint négyszáz bibliai idézetet tudott fejből.

---

¹⁹ PÉTER Katalin: Milyenek voltak az erdélyi fejedelemisszonyok? In: PÉTER Katalin – TAMÁS Edit: *Lorántffy Zsuzsanna album*. Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetek, Sárospatak, 2000. 7–24.

1637. aug. 15-én konfirmált a két Rákóczi-fiú. A vizsga két részből állt: a Heidelbergi Káté kérdés-feleleteiből és bitvitázó részből, s minden feleletet a Szentírásból vett helyekkel kellett alátámasztani. György és Zsigmond váltakozva feleltek. Több mint négyszáz szentírásbeli verset pontosan idéztek. Másnap vasárnap volt: a fejedelem gyermekeivel együtt vette fel az úrvacsorát.²⁰

Kényes pont az egyházi ének: mit énekeljünk, s mit ne. A zsoltárok – amelyek református kegyességünkhöz annyira hozzátartoz(ná)nak, mint a fehér templomfal vagy a két sákramentum – megszerettetését szolgálhatja Szenczi Molnár Albert személyes példája. Nemcsak az, hogy nem egészen száz nap alatt lefordította a zsoltárokat költészeti és zenei bravúrral, hanem ahogy ő maga alkalmazta azokat. Akár végig is énekelhető még fiatalokkal is a 91. zsoltár, ha az alábbi történetet elmondjuk:

Szenczi Molnár Albert a Naplójában ír erről az esetről. Heidelbergben történt. Barátai nősülésre biztatták. Egy üveges özvegyének lányára hívták fel a figyelmét. Estefelé titkon meg is szemlélte a lányt az üzlet ablakán keresztül. A leány szépsége annyira ámulatba ejtette, hogy azonnal házasságra gondolt. Másnap két tudós barátja útján megkérte a lány kezét, holott még szót se váltottak. Az anya elutasító választ adott. Molnárt e kikoszarzás nagyon elkeserítette. Lázás álmokképek gyötörték egész éjjel. Álmából fel-felriadva, egyik intézeti lakótársát költötte fel, hogy énekeljék el együtt a 91. zsoltárt.²¹ Éjszaka hat barátja vigyázott ágya körül, majd a fejedelem kórházába szállították. Hét napig feküdt eszméletlenül, míg aztán magához tért. A gyógyulás azonban nem volt könnyű, még augusztusban is örlődött, és teljesen depressziós lett. A hazulról érkező levelek tartották benne a lelket.²²

(Itt már a kapcsolattartás is képbe kerül, mint applikációs lehetőség a bajba jutott barát lelkigondozása kapcsán.) Aztán beszélgethetünk: Mit jelenthetett Szenczi Molnár Albertnek a 91. zsoltár? – Ehhez szükséges a szöveget értelmezni, és énekelve mennyivel megrendítőbb azonosulást jelent a zsoltárfordító fiatal Szenczi Molnár Alberttel! Milyen

²⁰ SZILÁGYI Sándor: *Magyar történeti életrajzok. Felső-vadászi Rákóczy Zsigmond, 1622–1652.* A Magyar Tudományos Akadémia és Magyar Történelmi Társulat megbízásából szerk.: SZILÁGYI Sándor. Méhner Vilmos kiad., Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1886. MEK <http://mek.oszk.hu/05700/05707/html/>

²¹ DÉZSI Lajos: Szenczi Molnár Albert. Magyar Történelmi Társulat kiadása, Bp., 1897. <http://mek.oszk.hu/05600/05617/html/>

²² FÉJA Géza: Szenczi Molnár Albert emlékezete. In: *Kortárs. Irodalmi és kritikai folyóirat.* 1974. aug. XVIII. évf., 8. 1192.

nyelven énekelte? Latinul? Görögül? Franciául? Németül? Mikor is fordította le magyarra a zsoltárokat?...

Egy harmadszori sikertelen lánykérés után jegyzi meg az életrajzíró Szenczi Molnár Alberttről – ami a mai *kivándorlásos* időszakban ugyancsak életre szóló eligazító tanács lehet:

*„Ha [Szenczi Molnár Albert] hazajön, akkor mint a református értelmiség legfelsőbb rétegéhez tartozó tanár vagy lelkész válogathatott volna a menyasszonyjelöltek között. Németországban viszont csak egy biztos jövedelem és egzisztencia nélküli idegen, egy jöttment volt, aki ekkor még a könyveivel sem szerzett magának hírnevet.”²³ Pedig az egyik legnagyobb elme volt. Művei között szerepel: *Latin-magyar, magyar-latin szótár* (Nürnberg, 1604.). *Zsoltárok – „Psalterium ungaricum. Szent Dávid... százötven zsoltári* (Beza és Marot fordításának német fordítása után versekben (Herborn, 1607). *Hanau Biblia* (1608). *Magyar nyelvtan* (Hanau, 1610.). *Kálvin: Institutio-jának fordítása* (Hanau, 1624.) – hogy csak a legjelesebb alkotásait említsük.*

Az egyháztörténet tanítása során hallgatóinknak *életvezérlő* elvévé válhat egy nagy ember bölcsessége, vagy bibliai hivatkozása, mint pl. I. Rákóczi György jelmondata: „Non volentis neque currentis sed miserentis Dei.” („Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.” Róm 9,16)

Vég nélküli a sor. Az egyháztörténet kínálja a fentiekhez hasonló életképeket, amelyek erős felhívó jellegűek, jó identitáserősítő tényezők lehetnek.

Az egyháztörténet *szemelvény gyűjtemény*: segítséget nyújt értékek kiválasztásában és megőrzésében, népi-közösségi életformánk és identitásunk megőrzésében. A példákban diákjaink megtanulják, hogy akkor tudnak *életgyarapítók* lenni, ha lelkük valamely közösség lelkével szerves összeköttetésben áll.²⁴ Elbukik a magának élő. „Csak a gyöngye szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében.” (Széchenyi)

d.) Az egyház misztériuma

Az egyháztörténet az egyház misztériumáról is szól. Az egyház keletkezése és fennmaradása misztérium, titok. Az őskeresztyének példájától a hugenották és a gályarabok mártíriumán át a 20. század diktatúrájáig hányszor akarták az egyházat eltaposni, elnémítani, kiiktatni a történelemből vagy megrontani, dicsőséges arcától megfosztani. Isten

²³ SZABÓ András: *Bizontalan helyeken búdosunk*. Liliium Aurum, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Dunaszerdahely-Komárom, 2011. 46.

²⁴ RÉVÉSZ I.: i. m., (1916), 3-4.

azonban nem hagyja az egyházat sem belső bűneiben végleg eltévelyedni – lásd pl. a reformációt közvetlenül megelőző idők –, sem külső erőknek elpusztítani.

Az egyháztörténet, s benne az egyének története igazolja, hogy a legnagyobb fontosságú események kiindulópontja ott van, ahová az ember be nem pillanthat. Titok. „A jelentékeny események eredetét a hivatalos megbízatások között hiába keressük, eredete az az *afflatus divinus* [isteni szikra], amelyről Cicero is beszél, hozzátéve, hogy e nélkül nagy dolgot senki nem művelhet.”²⁵ A Szentlélek által megelevenített Ige az az „*afflatus divinus*”, ami megszentelt cselekedetekre készítet, ez a kulcs, ami megnyitja egy-egy egyháztörténeti hősünk viselkedésének értelmét. A történész számára mindez rejtve marad, mert csak emberi tényezőkben keres magyarázatot. Ehhez egyházi történetszemléletre van szükség.

Az egyháztörténet tanítása során bemutatjuk az egyház kettős természetét: isteni és emberi természetét. Az egyház elpusztíthatatlan, mert a transzcendensben ered, oda tart, és közben is annak erejéből él, ekként „opus Dei”. Alapítója nem a földi názáreti Jézus, hanem a megdicsőült Krisztus (Ef 4,11-12). Jézus ígéretének valóra válását láthatjuk benne: a pokol kapui sem vesznek diadalt rajta (Mt 16,18). Az egyháztörténet dokumentálja, hogy az egyház több, mint összeverődött embercsoport, klub vagy egyesület. Az egyház titka Krisztus felől érthető, ezért amikor egyháztörténetet tanítunk, Krisztusról teszünk bizonyosságot!

Az egyház dicsőségét nem teszi semmissé az, hogy az egyháznak van emberi arca is. Éppen egyháztörténet tanítása során nyílhat alkalmunk az egyházkritika gyakorlására is, hiszen az egyház első és legfőbb kritikusa maga a Szentháromság Isten. Jobb, ha tanítványaink tőlünk hallanak az egyház kevésbé dicsekedni való dolgairól, mint ha külső hangok bizonytalanítják el őket. Mi sokkal inkább helyre tudjuk tenni a csalódásokat, mint az egyházon kívüliek. Rámutathatunk: az egyház nem tökéletesek közössége, és ez bizony meglátszik a történetében is, mégis Isten népe – miként az ószövetségi választott nép.

Az egyháztörténet tanítása a külvilág beidegződött egyházellenességének ellensúlyozására is szolgál. Alkalmas az ideológiai előítéletek eloszlatására, a szőnyeg fonákja mellett a szőnyeg színének felmutatására.

Az egyháztörténet tanításának nehézsége

Először is: ne higgyük el, hogy nehezebb az egyháztörténet tanítása, mint a bibliai történeteké, legfeljebb többet kell kutatni hozzá. Amiként a mese és a bibliai történet a gyermekek kenyeré, úgy válhat azzá az egyháztörténetünk is! Legnagyobb nehézség talán az *előítéletünk*, hogy nehéz tanítani.

Ha mégis nehézségről beszélünk, akkor az a *forráshiány*. Az évszázadok háborúi és vallásüldözései eltüntették azokat a nyomokat, amelyeken elindulva most feltárhatnánk

---

²⁵ PRUZSINSZKY, i. m., (1914), 19–26.

saját múltunkat. A mi „hőseink jeltelen sírokban nyugszanak, alakjaik talán végképp elenyésztek. Reánk nem maradt a múltból úgyszólván csak egy-egy foszlány. A mi emlékeink, feljegyzéseink fogyatékosak, szegényesek. A múltnak nagy példáit ellepte a feledékenység pora. Midőn a protestáns külföldön aligha van bármily csekély gyülekezet, melynek reformátora ismerve és élete részletesen leírva nem volna, mi magyar protestánsok [sajátjainkról] vajmi keveset tudunk. Pedig abban a múltban nagy, lelkesítő példák vannak. Életük, példájuk lelkesített, erőt öntött a karokba.” Valóban: hiába keressük Károlyi Gáspár személyes élettörténetének nyomait. Alig tudunk valamit származásáról, gyermek- és ifjú koráról, iskoláiról, egyáltalán: az életéről. Nem tudjuk, hol pihen, és még arc más sem maradt róla. Pedig bibliafordításával páratlan kincset adott népünk kezébe. Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszonyról sem maradt kép, pedig nála sokkal alacsonyabb rangú asszonyokról őriz festményeket az utókor. Nem tudjuk, hogy milyen volt. Azt tudjuk, hogy férje nagyon szépnek látta. Az a kép, amely az ő arcképeként vonult be a köztudatba, az nem ő. Nem tudjuk, hol a sírja – ha van egyáltalán. Csontjai valószínűleg szétszórattak a vallási türelmetlenség jegyében, a jezsuiták dühödt térrnyerésével. Sorolhatnánk tovább, milyen súlyos adat- és tárgyi emlékhianyban szenved az egyházunk. De talán ez segítette az egyházat, hogy a földi maradványok és emlékek helyett a lelki kincseket keressük, amelyeket ők hagytak ránk, hithőseink.

Sokat kell olvasni, hogy olyan elbeszélhető történetekre bukkanjunk, amelyek valóban lekötik a hallgatóság figyelmét. A nagy egyháztörténeti tanulmányok kevésbé szentelnek figyelmet a hétköznapi epizódoknak, pedig ezekből szövődik a sorsunk. Mennyivel közelebb kerül Szenczi Molnár Albert a gyermekekhez, ha nemcsak azt mondjuk el, hogy „nagy tudós, zsoltárfordító stb.”, hanem elmondjuk, hogy eleven gyermek volt:

- „Egyszer egy nagy farakás tetejére mászott föl, ahonnan fejjel lefelé leesett. Az ijedtségen kívül nem történt baja. Máskor a kemence padkájára mászott fel, ahol elaludt, s kis hűján összeégett.”
- „Más alkalommal meg egy nyári délután addig játszott kint az utcán pajtásaival, míg reá esteledett, s már későre járt az idő, mire hazaérkezett, s ott hon az ajtókat zárva találta. Ijedtében és a dorgálástól való félelmében zörgetni sem mert, hanem föl mászott egy szénás szekérre, mely ott a közelben lerakatlan állott s a félelemtől csakhamar elszenderült. Hajnalban jött a kocsis, hogy a szénát a szekérről lerakja s mit sem sejtve, az ott gyanútlanul alvó gyermeket vasvillájával térdén megszurta, úgy, hogy sok ideig sántított miatta.”
- Megmenekedéseit Isten gondviselésének tekintette.
- Édesapja nagyon szeretett vele sétálni. Gyakran elvitte őseik sírjához, a temetőbe, ahol székely szépapja is nyugodott, aki Mátyás király seregében szolgált...²⁶

²⁶ DÉZSI Lajos: i. m., 1897. részletek.

Több forrásból dolgozunk, hogy ellenőrizzük az adatokat. A „több forrás” alkalmazása minden tudományosság feltétele, de itt kiemelten szükséges hangsúlyoznunk. Ezek beszerzése nem egyszerű, és kevés. Az internet részben könnyítheti munkánkat, ha ellenőrzött oldalról dolgozunk. Jó könyvek is találhatóak digitalizált változatban! Ugyanakkor óvatosan kell kezelnünk a talált adatokat. Nemcsak az internet, hanem a bulvár sajtó is könnyedén torzít saját tetszése vagy tájékozatlansága szerint. Így történhet meg, hogy ugyanaz a kép Szegedi Kis Istvánként és Sztárai Mihályként is kereng a világhálón. S innen kezdve hol a határ? A nagy információrobbanásban hatványozottan nagy a tévesztés veszélye, ezért addig, amíg hiteles források fellelhetők, azokat meg kell szilárdítani!

Megmaradt dokumentumaink jelentős része *latinul íródott*. Abból dolgozik az egyháztörténet tanára, amit lefordítottak magyarra. Szükség lenne latinos egyháztörténet-szekre, akik fordítanak, és feltárják a múltat – az ifjúság körében felhasználható tartalmakat is.

Az egyháztörténet tanításának módja

- „*In medias res*” – a közepébe vágva. Azzal kezdjük, hogy kiragadunk egy jellemző vagy érdekes motívumot a tárgyalni kívánt személy életéből. Ezzel felkeltjük az érdeklődést, hogy ki is volt ő, s innen gombolyítjuk tovább a történet fonalát. Kálvin életrajzát pl. ne azzal kezdjük, hogy mikor, s hol született, ki volt apja, anyja, hanem egy lélegzetelállító úrvacsoraosztás elmondásával:²⁷ Egy férfi állt az úrasztalánál, kiterjesztette kezeit a szent jegyek fölé, és bátran így szólt a feléje kivont karddal rohanó szabadelvűekhez (libertinusokhoz): „Ezeket a kezeket levághatjátok, de hogy nektek a szent jegyeket kiszolgáltassam, nem tudok rávenni!” – Ki volt ez az ember? Miért tette? Hol történt? – Kálvin János volt ez az ember, aki jóllehet francia születésű (Jean Calvin), de magyar népünk annyira sajátjának tekinti, hogy magyarosítva használja a nevét... s innen mondjuk el élettörténetét. Ez a módszer életrajzok ismertetésekor jól bevált!
- Idő-térbeli-elvi összefüggések feltárásával vagy epizodikusan. Előbbi kb. 12 éves kortól fölfelé lehetséges, utóbbi bármely korosztályban alkalmazható.
- *Kérdés, kíváncsiság ébresztése*: Hogy került Bocskai a genfi emlékműre? Ki volt Bocskai? Miért őt tartották a szobor alkotói legméltóbbnak arra, hogy a magyar reformációt képviselje? Ezzel az óra eleji felütéssel adjuk meg az alaphangot, s legalább az első néhány percben figyelnek diákjaink.

---

²⁷ BOROSS Géza: *Bevezetés a valláspedagógiába*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, Budapest, 1996. 132.

- *Az életrajzot kössük össze egy igével, ami jellemzően összefoglalja az életutat vagy kifejezi a tanított személy jellemét.* Pl. Kálvin életútját végig kísérelhetjük azzal az igével, hogy „Sok háborúságon át kell nekünk az Isten országába bemennünk.” (ApCsel 14,22) Ezt az igét a történet elmondása során időről-időre felidézhetjük, amint egy-egy szakaszt lezárunk. A foglalkozás végére egyszerre megtránuhlatták az Igét, és az adott egyháztörténeti személy főbb életrajzi adatait.
- *Forrásfeldolgozás:* 10-15 soros idézet elolvasása és értelmezése. Mit mondott, ki volt ő? Ne csak tanuljanak Kálvinról, Lutherről, Augustinusról, hanem szólaljon meg ő maga! Boross Géza ajánlja, hogy pl. Szikszai Györgyről imádságos könyvéből vett idézeteken keresztül lehet ezzel a módszerrel tanítani. 2-3 csoportban is történhet a forrásfeldolgozás, így ugyanannyi idézeten keresztül körvonalazódik a tárgyalt személy portréja. Előnye, hogy ilyenkor nem a tanár beszél, hanem az, akiről tanulnak. Miközben megbeszélnek, egymástól is tanulnak.
- *Konkrétan, ne általában beszéljünk az eseményekről.* Lehet, hogy minden konkrét információt nem kérünk számon tanítványainktól, de könnyebben elképzelhető, láttató és érthető a történet, ha konkrét adatokkal dolgozunk.
- *Ne csak száraz információ legyen, hanem interpretáció, magyarázat is kötézőn hozzá.*
- *Az évszámok telítődjenek tartalommal:* akkor kilenc éves volt..., abban az évben, amikor..., rá két évre... Nemcsak számokat közlünk, hanem a hozzá fűzött kötőszöveggel összefüggéseket teremtünk, ezzel a memorizálást könnyítjük.
- *Képzletbeli vita:* pl. Erasmus és egy reformátor között, Kálvin és a libertinusok között, Luther és Tetzél között. A csoportot két részre bontjuk. Egyik része egyik, másik része másik fél álláspontját képviseli. Ahhoz, hogy vitatkozni tudjon, ismerni kell az idézett személy véleményét. Ezzel eszközivé válik a tanulás, vagyis nem valaminek a megtanulása lesz a cél (ez így öncélúság), hanem annak az alkalmazása. Így a tanulás elveszíti ijesztő és terhelő jellegét. A csoport megbeszéli a jellemzőket, majd nyilvános vitára áll ki két önként vállalkozó. A háttérből segítheti a csoportja.
- *Drámajáték:* a diákok az óra végén rögtönzik pl. a wormszi birodalmi gyűlést a tanultak alapján. Addigra tudniuk kell érvelni, ismerni kell az érveket, ellenérveket, szereplőket. Ha óra elején elmondjuk, hogy úgy figyeljenek, hogy az óra végén egy rögtönzött játékban előadják azt, amit hallottak, érdekeltté válnak abban, hogy figyeljenek.
- *Tanulói kiselőadás.* A diákok felkészülhetnek egy előre megadott résztémában, és ismertethetik.

- Szemléltetve tanítsunk. Térképek, városképek arcképek, dokumentumok, könyvek megmozgatják a fantáziát, esetleg kérdéseket is támasztanak. Többrétű az információ, mint ha csak hallás útján ismernek meg egy személyt vagy kort. A ppt kiváló eszköz erre.
- *Audio-vizuális anyagok használata*: filmek, Youtube-videók alkalmazása.
- *Élményszerűen, és ne lexikonszerűen*²⁸ tanítsuk az egyháztörténetet. Hagyjunk teret az érzelmenek is.

Pruzsinszky gondolatainak jegyében kezdtük, hozzá kanyarodunk vissza, egyúttal a másik nagy egyháztörténészhez, akit idéz: „Századok sírjának kincsei nem minket, de részben másokat fognak gazdagítani, ha azokat a fölötté borongó felhők mögül elő nem derítjük.”²⁹ Erre jó esély lehet, ha az ifúság kezébe tesszük le múltunk kincseit.

Felhasznált irodalom

- BOROSS Géza: *Bevezetés a valláspedagógiába*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, Budapest, 1996.
- DÉZSI Lajos: *Szenczi Molnár Albert*. Magyar Történelmi Társulat kiadása, Bp., 1897.
<http://mek.oszk.hu/05600/05617/html/>
- FÉJA Géza: *Szenczi Molnár Albert emlékezete*. Kortárs. Irodalmi és kritikai folyóirat. 1974. aug. XVIII. évf., 8.
- HORN Ildikó: *Lorántffy Kata*. In: Tamás Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemszszonya Lorántffy Zsuzsanna*. I. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára. Nemzeti Kulturális Örökség kiad., Sárospatak, 2000.
- KÁROLYI Gáspár: *Két könyv*. Debrecen, 1563.
http://mek.niif.hu/05200/05236/html/karolyi_goncio001/karolyi_goncio001.html 2017. november 01. II.th
- KENYERES Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990 (digitális változat)*. Rákóczi György címszó. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> 2017. október 21. 14.^{45h}
- MAKKAI Sándor: *Egyháztörténelem a népiskolában*. Az ÚT, 1916. 46
- PÉTER Katalin: *Milyenek voltak az erdélyi fejedelemszszonyok?* In: Péter Katalin – Tamás Edit: *Lorántffy Zsuzsanna album*. Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei, Sárospatak, 2000.
- PRUZSINSZKY Pál: *Kálvin János életrajz a reformátor születésének négyszázados évfordulója alkalmából*. A Magyar Református Egyház Kiadása, Pápa, 1909.

---

²⁸ BOROSS Géza: *Katechetika*, i. m., 141.

²⁹ RÉVÉSZ Imre. In: PRUZSINSZKY P.: i. m., (1914), 8.

- RÉVÉSZ Imre: *Történelmi ideálok*. Diákvilág, 1916. VIII. évf. 3-4. november-december
- SZABÓ András: *Bizontalan helyeken búdosunk*. Lilium Aurum, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Dunaszerdahely-Komárom, 2011.
- SZILÁGYI Sándor: *Lorántfy Zsuzsánna. Történelmi család- és jellemrajz*. A Magyar Tudományos Akadémia évkönyvei XIII. kötetének 9. darabja. Pest, 1872.
- SZILÁGYI Sándor: *Magyar történelmi életrajzok. Felső-vadászi Rákóczy Zsigmond, 1622–1652*. A Magyar Tudományos Akadémia és Magyar Történelmi Társulat megbízásából szerk.: Szilágyi Sándor. Méhner Vilmos kiad., Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1886. MEK <http://mek.oszk.hu/05700/05707/html/>
- ZOVÁNYI Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténelmi Lexikon*. 3. kiad., Szerkesztette: Ladányi Sándor. Magyarországi Ref. Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1977.